

Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem
Vegyészmérnöki és Biomérnöki Kar
Szervetlen és Analitikai Kémia Tanszék

Szerkesztette:

WAGNER ÖDÖN

Írta:

WAGNER ÖDÖN, PASINSZKI TIBOR

Lektorálta:

FARKAS ETELKA, BUGLYÓ PÉTER

SZERVETLEN KÉMIAI LABORATÓRIUMI GYAKORLATOK

Egyetemi tananyag

2. javított kiadás

2012

COPYRIGHT: © 2011-2016, Wagner Ödön, BME Vegyészmérnöki és Biomérnöki Kar Szervetlen és Analitikai Kémia Tanszék; Pasinszki Tibor, ELTE Kémiai Intézet

LEKTORÁLTA: Prof. Dr. Farkas Etelka, dr. Buglyó Péter, Debreceni Egyetem Szervetlen és Analitikai Kémia Tanszék

Creative Commons NonCommercial-NoDerivs 3.0 (CC BY-NC-ND 3.0)
A szerző nevének feltüntetése mellett nem kereskedelmi céllal szabadon másolható, terjeszthető, megjelentethető és előadható, de nem módosítható.

TÁMOGATÁS:

Készült a TÁMOP-4.1.2-08/2/A/KMR-2009-0028 számú, „Multidiszciplináris, modulrendszerű, digitális tananyagfejlesztés a vegyészmérnöki, biomérnöki és vegyész alapképzésben” című projekt keretében.

ISBN 978-963-279-485-3

KÉSZÜLT: a [Typotex Kiadó](#) gondozásában

FELELŐS VEZETŐ: Votisky Zsuzsa

AZ ELEKTRONIKUS KIADÁST ELŐKÉSZÍTETTE: Benkő Márta

KULCSSZAVAK:

szervetlen kémia, anyagismeret, analízis, elemzés, kimutatások, periódusos rendszer, Fresenius-rendszer, Bunsen-rendszer, kémcsőreakciók, csepreakciók, preparátumok.

ÖSSZEFOGLALÁS:

A „Szervetlen kémiai laboratóriumi gyakorlatok” tananyag az egyetemi képzések szervetlen kémiai laboratóriumi gyakorlatainak elméleti és gyakorlati anyagát foglalja össze. A szervetlen kémiai gyakorlatok anyagához tartozik a különböző kémiai elemek, illetve szervetlen vegyületek tulajdonságainak alapos megismerése és az egyes anyagok jellemző reakcióinak, kimutatásának elvégzése.

A jegyzet összefoglalja az anyagok azonosításának elméleti alapjait. Tárgyalja a reakciók különböző típusait (sav-bázis, komplexképződési-, redoxi-, csapadékos, stb.), valamint azok körülményektől függő lefutását, illetve az azokkal kapcsolatos számításokat.

Az elemek és a belőlük képzett ionok reakcióinak tárgyalását a periódusos rendszer alapján foglalja össze, de ismerteti az ionok elemzési rendszereit és részletesen tárgyalja a kationok Fresenius szerinti, illetve az anionok Bunsen-féle elemzési rendszerét. A tananyag elsajátítását szemléletes ábrák és képek, valamint a reakciókat bemutató videó felvételek segítik.

A preparatív készség fejlesztését könnyen kivitelezhető, egyszerű előállítási előiratok segítik, melyek alapján különböző vegyület-családba tartozó preparátumok előállítását végezhetik el a hallgatók.

TARTALOM

1. ELŐSZÓ	5
1.1. Munkavédelmi előírások	5
2. AZ ANYAGOK AZONOSÍTÁSÁNAK ELMÉLETI ALAPJAI	8
2.1. Elektrolitikus disszociáció.....	8
2.2. Disszociáció, egyensúly, egyensúlyi állandó	9
2.3. Aktivitás, ionerősség	10
2.4. Sav-bázis reakciók.....	11
2.5. A víz disszociációja.....	13
2.6. Savak és bázisok erőssége.....	15
2.7. Sóoldatok pH-ja	17
2.8. Pufferoldatok pH-jának kiszámítása	19
2.9. Komplexképződési reakciók	21
2.10. Redoxireakciók	36
2.11. Csapadékos reakciók	46
3. AZ ELEMÉK ÉS IONJAİK CSOPORTOSÍTÁSA A PERIÓDUSOS RENDSZER ALAPJÁN .	54
3.1. Az Ia-csoport elemei (Li, Na, K, Rb, Cs) és legfontosabb ionjaik (Me^+)	54
3.2. A IIa-csoport elemei (Be, Mg, Ca, Sr, Ba) és legfontosabb ionjaik (Me^{2+})	60
3.3. A IIIa-csoport elemei: bór és alumínium, valamint a belőlük levezethető legfontosabb ionok [$B(OH)_4^-$ és Al^{3+}]	72
3.4. A IVa-csoport elemei (C, Si, Ge, Sn, Pb) és legfontosabb ionjaik.....	80
3.5. Az Va-csoport elemei (N, P, As, Sb, Bi) és a belőlük levezethető legfontosabb anionok és kationok.....	96
3.6. A VIa-csoport elemei (O, S, Se, Te) és a belőlük levezethető fontosabb anionok.....	120
3.7. A VIIa-csoport elemei (F, Cl, Br, I) és a belőlük levezethető legfontosabb anionok	130
3.8. Pszeudohalogének és pszeudohalogenidek	141
3.9. Az Ib-csoport elemei (Cu, Ag, Au) és fontosabb ionjaik	145
3.10. A IIb-csoport elemei (Zn, Cd, Hg) és fontosabb ionjaik.....	155
3.11. Titán (IVb-csoport) és fontosabb ionjai	170
3.12. Vanádium (Vb-csoport) és fontosabb ionjai	171
3.13. A króm (VIb-csoport) és legfontosabb ionjai.....	173
3.14. Mangán (VIIb-csoport) és legfontosabb ionjai	182
3.15. A VIIIb-csoport elemei (Fe, Co, Ni) és fontosabb ionjaik	187
4. A KIMUTATÁSI REAKCIÓK GYAKORLATI KIVITELEZÉSE.....	202
4.1. A reakciók csoportosítása a felhasznált anyagmennyiség alapján	202
4.2. A reakciók csoportosítása az alkalmazott technika alapján	202
4.3. A reakciók csoportosítása az észlelhetőség alapján	203
4.4. A reakciók érzékenysége.....	205
4.5. A feltárás	211
5. AZ IONOK CSOPORTOSÍTÁSA, ELEMZÉSI RENDSZEREK.....	213
5.1. A minőségi analízis fontosabb elemzési rendszerei	213
5.2. A kationok Fresenius-féle elválasztási rendszere.....	217
5.3. Az anionok kimutatása	224
6. CSEPPELEMZÉS	245
6. 1. A kationok cseppreakcióval történő kimutatása.....	247
6.2. Az anionok vizsgálata cseppreakciókkal.....	275
6.3. A kationok kimutatásához használt, legfontosabb szerves reagensek.....	284

7.	ANYAGISMERETI ÉS ELEMZÉSI FELADATOK, PREPARATÍV FELADATOK ELVÉGZÉSÉNEK TEMATIKÁJA.....	288
7.1.	Egyetlen kation azonosítása oldatban	288
7.2.	Egyetlen anion azonosítása oldatban.....	290
7.3.	Kationok elválasztása és azonosítása	292
7.4.	Az összetettkation-elemzésnél előforduló elválasztási és kimutatási problémák összefoglalása	300
7.5.	Anyagismereti és elemzési feladatok	302
7.6.	Preparatív és elemzési feladat	313
8.	PREPARATÍV FELADATOK	315
8.1.	Kálium-tetrafluoro-borát ($K[BF_4]$) előállítása.....	315
8.2.	[Hexammino-nikkel(II)]-tetrafluoro-borát ($[Ni(NH_3)_6](BF_4)_2$) előállítása.....	315
8.3.	Kálium-[trioxaláto-aluminát(III)]-víz(1/3) ($K_3[Al(C_2O_4)_3] \cdot 3H_2O$) előállítása	316
8.4.	Nátrium-karbonát előállítása, a Solvay-féle szódagyártás	316
8.5.	Ólom(IV)-oxid előállítása (PbO_2)	317
8.6.	Nátrium-[tetratio-antimonát(V)]-víz(1/9) előállítása ($Na_3SbS_4 \cdot 9H_2O$) (Schlipp-só)	318
8.7.	Kén-dioxid (SO_2) előállítása	318
8.8.	Kálium-diszulfid ($K_2S_2O_5$) előállítása.....	318
8.9.	Kálium-nitrozodiszulfonát ($K_2ON(SO_3)_2$, Fremy-só) előállítása	319
8.10.	Klór-gáz (Cl_2) előállítása	319
8.11.	Kálium-[trioxo-klorát(V)] ($KClO_3$, kálium-klorát) előállítása.....	320
8.12.	[Piridin-jód(I)]-klorid ($[I(NC_5H_5)]Cl$) előállítása.....	321
8.13.	Higany(II)-tiocianát ($Hg(SCN)_2$) előállítása	322
8.14.	Kálium-[tetraiodo-merkurát(II)] ($K_2[Hg(SCN)_4]$) előállítása.....	322
8.15.	Réz(I)-klorid ($CuCl$) előállítása	323
8.16.	[Tetrakis(piridin)-ezüst(II)]-(peroxo-diszulfát) ($[Ag(C_5H_5N)_4]S_2O_8$) előállítása	323
8.17.	[Hexammin-króm(III)]-[pentakloro-kuprát(II)] ($[Cr(NH_3)_6][CuCl_5]$) előállítása	324
8.18.	Réz(I)-[tetraiodo-merkurát(II)] ($Cu_2[HgI_4]$) előállítása.....	324
8.19.	Ammónium-[oktaikozaoxo-dekavanadat(V)]-víz (1/6) ($(NH_4)_6V_{10}O_{28} \cdot 6H_2O$) előállítása.....	325
8.20.	Vanádium-pentoxid (V_2O_5) előállítása.....	325
8.21.	[Oxo-bisz(pentán-2,4-dionáto)-vanádium(IV)] ($[VO(H_3CC(O)CHC(O)CH_3)_2]$) előállítása.....	325
8.22.	Kálium-dikromát ($K_2Cr_2O_7$) előállítása feltárással.....	326
8.23.	[Hexakarbamido-króm(III)]-klorid ($[Cr(H_2NCONH_2)_6]Cl_3 \cdot 3H_2O$) előállítása	326
8.24.	Kálium-[trioxaláto-manganát(III)]-víz(1/3) ($K_3[Mn(C_2O_4)_3] \cdot 3H_2O$) előállítása.....	327
8.25.	Hoffmann-típusú nikkeltetratát ($[Ni(CN)_2 \cdot NH_3] \cdot nC_6H_6$ ($n \leq 1$)) előállítása	327
8.26.	[Hexammin-kobalt(III)]-klorid ($[Co(NH_3)_6]Cl_3$) előállítása	328
8.27.	Nátrium-[hexanitrito-kobaltát(III)] ($Na_3[Co(NO_2)_6]$) előállítása	329
8.28.	[Hexammin-nikkel(II)]-klorid ($[Ni(NH_3)_6]Cl_2$) előállítása.....	329
9.	GYAKORLÓ KÉRDÉSEK A SZERVETLEN KÉMIAI LABORATÓRIUMI GYAKORLATHOZ.....	330
	FÜGGELÉK.....	352
	JAVASOLT IRODALOM	360
	ÁBRÁK, VIDEÓK ÉS TÁBLÁZATOK JEGYZÉKE	361
	Ábrák.....	361
	Videók.....	362
	Táblázatok.....	365